

memorii | jurnale | corespondență

Silvia Irina Zimmermann a studiat la universitățile din Sibiu și Marburg filologie germană și engleză, istoria artei și sociologie; e doctor în literatură germană al Universității din Marburg cu o teză despre opera literară a lui Carmen Sylva. A publicat mai multe cărți despre personalitatea și însemnătatea primei regine a României și este inițiatore și coordonatoare a Centrului de Cercetare „Carmen Sylva“ al Arhivei Princiare de Wied din Neuwied.

Romanița Constantinescu a studiat românică și germanistică la Universitatea București, iar apoi filologie germană și filozofie la Universitatea Albert-Ludwig din Freiburg im Breisgau. A susținut un doctorat la Universitatea din Freiburg, despre strategiile de autojustificare ale naratorului în romanul modern. A publicat o carte despre imaginarul românesc al frontierei (*Pași pe graniță*, 2009), precum și studii de limnologie și despre literatura Primului Război Mondial. A predat cursuri de literatură comparată și teoria literaturii la Universitatea București și cursuri de limbă, literatură și civilizație românească la universitățile din Köln, Viena, Mannheim, Mainz și Heidelberg.

„CU IUBIRE
TANDRĂ,
ELISABETA“

„MEREU AL TĂU
CREDINCIOS,
CAROL“

CORRESPONDENȚA
PERECHII REGALE

VOLUMUL II
1889–1913

Ediție critică și comentată,
note și traducere din germană de
Silvia Irina Zimmermann și Romanița Constantinescu

Transcrierea după manuscrisul în limba germană,
stabilirea textului, studiu introductiv și indice de
Silvia Irina Zimmermann

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Sursa imaginilor (fotografii și facsimile ale scrisorilor originale):
Arhivele Naționale ale României, București

Editoarele mulțumesc Arhivelor Naționale ale României
pentru materialul documentar pus la dispoziție și pentru
sprijinul acordat la publicarea acestui volum.

Redactor: Andrei Pogăciaș
Coperta: Ioana Nedelcu
Corector: Marilena Vasile
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Dragoș Dumitrescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Livco Design

© HUMANITAS, 2021, pentru prezenta ediție

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Carol I, rege al României
„Cu iubire tandră, Elisabeta“ – „Mereu al tău credincios, Carol“:
correspondența perechii regale Carol I și Elisabeta / ed. îngrijită,
trad. din germană și note de Silvia Irina Zimmermann și Romanița
Constantinescu. – București: Humanitas, 2020–2021
2 vol.

ISBN 978-973-50-6886-8

Vol. 2: 1889-1913. – 2021. – ISBN 978-973-50-6888-2

I. Elisabeta, regină a României

II. Zimmermann, Silvia Irina (trad.; note)

III. Constantinescu, Romanița (trad.; note)

94

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0723 684 194

CUPRINS

CORRESPONDENȚA PERECHII REGALE CAROL I ȘI ELISABETA 1889–1913

1889: Neuwied și Wiesbaden. Familia Văcărescu în anturajul reginei.	9
1890: Călătoria reginei Elisabeta în Marea Britanie	45
1891: Elisabeta la Veneția și Pallanza. Despărțirea de Elena Văcărescu	121
1892: Pallanza și Segenhaus (Neuwied). Exilul reginei Elisabeta	179
1893: Căsătoria principelui moștenitor Ferdinand	273
1894: Pregătirea revenirii reginei Elisabeta în România	339
1898: Expoziția de păpuși în costume românești de la Neuwied	402
1899: Perechea princiară moștenitoare Ferdinand și Maria	411
1902: Moartea mamei reginei Elisabeta	413
1909: Vatra Luminoasă	416
1913: Al Doilea Război Balcanic	417
<i>Indice de nume</i>	419

CORRESPONDENȚA PERECHII REGALE
CAROL I ȘI ELISABETA
—— 1889-1913 ——

NEUWIED ȘI WIESBADEN. FAMILIA VĂCĂRESCU
ÎN ANTURAJUL REGINEI
————— 1889 —————

1. *Elisabeta: Segenhaus, [10?] iulie 1889*

[ANR, Carol I, VD-501]

Segenhaus, iulie 1889/pr.

Badenweiler, 12 iulie 1889

Dragule bun! Aici este ca în paradis! Nu îți poți închipui splendoarea peisajului, pacea casei, liniștea și dulceața de aici. Dacă și tu savurezi la fel Badenweiler, atunci ne este de folos tuturor.

Mama se simte mai bine decât anul trecut, are chiar și poftă de mâncare, o poftă pe cale de însănătoșire. Copiii arată cu toții mult mai bine. Doar Fritz mi se pare că nu este înalt și dezvoltat cum ar trebui, după boala lui grea și lungă, care i-a secat cu mult forța vitală, și totuși el este plin de amabilitate, numai inimă și suflet și bucurie. Dar cum să nu te bucuri aici? Monrepos cu cei cinci copii luminoși, Segenhaus cu stăpâna ei plină de spirit și dragoste, și pe deasupra pădurea!

Numai eu sunt un pic sleită! Prietenului meu Brevern, care a fost ieri aici, trebuie să-i fi părut de-a dreptul neroadă, căci aveam din nou febră și eram somnoroasă. În prima zi mi-a fost nemaipomenit de bine, dar ieri l-am simțit din nou pe vechiul meu inamic strecurându-mi-se în vine.

Primesc scrisori arzătoare de la Hélène Bibesco, în care te roagă și stăruie să mergi la Domburg, atât timp cât este Mezger acolo. Domburg ar fi atât de frumos, minunata pădure ajungând până la mare, iar durerile tale de intestine ar fi vindecate pentru totdeauna. Ocazia este atât de propice!

Cine poate ști dacă relațiile și condițiile nu sunt totuși favorabile, încât să poți face și tu ceva pentru sănătatea ta. Gândește-te

spre ce vremuri ne îndreptăm și cât trebuie să investim pentru ele! Eu cred că, dacă este necesar, și situația o va permite. Pe mine m-ar liniști enorm. Deja de dragul meu ar trebui să o iei în considerație ca pe o posibilitate. Gândește-te că, dacă ai fi pe deplin sănătos, ai putea să-i înfrunți pe toți dușmanii cu forțe înnoite! Ai toate meritele ca să trăiești o dată și pentru sănătatea ta. Lucrurile de acasă nu vor deveni cu mult mai complicate decât cum sunt deja, căci prezența noastră nu pune stavilă nici unei intrigi. Iar mie mi-ar fi greu să te las să te întorci singur, și la fel de greu să revin cu aceeași febră netrebnică. Mă gândesc că ni se va arăta oricum drumul de urmat! Circumstanțele se vor aranja în așa fel încât ne vom îndeplini menirea.

În rest nu mai am nimic interesant de povestit! Cu iubire tandră, soția ta

2. *Elisabeta: Segenhaus, 12 iulie 1889*

[ANR, Carol I, VD-502]

Segenhaus, vineri [12 iulie 1889]/pr.

Badenweiler, 2/14 iulie

Ieri au fost multe pentru o zi. Sărmanul Gustav a primit vești înfricoșătoare de la Vicky, iar Leo¹ a fost aici și a fost foarte plăcut. Medicul a trimis un raport, din care reiese că în partea inferioară a plămânului, pe o suprafață mare cât mâna, ar fi un exsudat care nu s-a absorbit în urma inflamației pleurei, are un fluierat în plămâni și o sfătuieste să plece numaidecât în sud. Raportul sfârșește cu cuvintele: este cu atât mai important de a acționa repede, pentru că fratele ei² a decedat din cauza unei *pneumonia caseosa*. De atunci, Gustav e numai lacrimi. Ieri a sosit o telegramă de la regele Saxoniei³, în care îl îndeamnă pe Gustav să vină, Vicky ar fi foarte nervoasă și ar fi mai bine să acționeze, chiar dacă nu este o primedie pentru moment. Gustav i-a telegrafiat medicului suedez și lui Kussmaul, chemându-i pentru o consultație la Franzensbad.

¹) Probabil Leo de Caprivi (1831–1899), ofițer prusac, adversar politic al cancelarului Otto von Bismarck, la fel ca și Franz de Roggenbach. Caprivi îi va succeda lui Bismarck în 1890, fiind cancelar german până în 1894. ²) Prințul Ludwig Wilhelm de Baden (1865–1888) a decedat în urma unei pneumonii.

³) Regele Albert al Saxoniei (1828–1902).

El pleacă astăzi înapoi la Hamburg. Sunt de părere să fie încă menajată marea ducasă Luise în privința raportului medicului. Când mă gândesc că va trebui să-l citească, mă cuprind frigurile. Eu i-aș împacheta pe amândoi și i-aș trimite în sud, la Nervi sau în Corfu. Dar se pare că Gustav este de neînlocuit, el făcând aproape toată treaba pentru rege¹, deși arată ca o umbră.

Leo a fost cât se poate de plăcut și vrea să te viziteze la Badenweiler. El ia în fiecare seară ceaiul cu împărăteasa Augusta, mai precis ea apare pentru un sfert de oră. Zilnic pune să fie dusă la Hacke, iar Knesebeck² face pe translatorul, căci Hacke nu poate vorbi, iar pe împărăteasă nu o mai înțelege dacă nu te poți apropia cu urechea de ea. Dar la minte este de o claritate minunată, iar bunăvoința ei este atât de mare, atât de impresionantă. L-am întrebat cum de s-a ajuns să se vorbească despre tine că nu te-ai mai ocupa de săraci. El a zis că nici Bülow și nici Müller, care este foarte apreciat, nu ar fi scris ceva în acest sens și uneori nu se știe sigur cine scrie rapoartele. El a mai povestit că șederea la Badenweiler l-ar fi refăcut cu totul, că ar fi minunat acolo, iar tu neapărat să urci până sus, la munte, și să respiri aerul fantastic. El e în relații foarte apropiate cu împărătesele germane și cu Waldersee³ și este foarte agreabil să stai la povești cu el, căci pare să cunoască foarte bine situația noastră. I-am spus părerea ta despre ajunul războiului, iar el a răspuns: „Atunci nu trebuie să fie nici un ajun“. E de părere că nu este amuzant să stai atâta vreme în avanposturi, dar recunoaște că, dacă acestea se clatină, atunci ar fi foarte rău pentru Europa. Tu trebuie însă să te recreezi cât se poate de bine. Și a mai adăugat: „*Le repos n'a jamais été du temps perdu!*“⁴ A zâmbit cu finețe când i-am povestit cum a exclamat tânărul împărat, că ar trebui zdrobiți cu toții! A adăugat că tânărul domn nu are încă nici o idee despre cum se guvernează prin compromisuri. Despre mine nu am discutat nimic. Asta o las în seama ta. De altfel, sunt atât de istovită, că mă exasperează când trebuie să vorbesc. Hélène⁵ e ca și moartă, dar farmecă pe toată lumea prin

¹) Regele Oscar II al Suediei. ²) Bodo de Knesebeck, secretarul cabinetului împărătesei germane Augusta. ³) Conte Alfred de Waldersee (1832–1904), general german. ⁴) În fr. în orig.: „Repausul nu a fost niciodată timp pierdut!“ ⁵) Elena Văcărescu (1864–1947), domnișoară de onoare a reginei Elisabeta în anii 1889–1891.

căldura ei inimoasă și cugetul original. Bungert a compus minunat cântecele românești, era și el istovit și se odihnește aici. Greciano nu face nimic altceva decât să doarmă. Eu zic că farmecul de la Segenhaus, pe lângă că este de o frumusețe paradisiacă, stă în faptul că aici oamenii lucrători istoviți se pot odihni. În ce privește Bayreuth, a aranjat deja Wilhelm totul. Vrea să mă ia la Scheveningen, unde sunt bine instalați, iar astăzi pleacă la Wiesbaden pentru a vorbi cu Mezger. Acesta nu mai preia în Domburg nici un bolnav și probabil că nu va mai purcede într-acolo anul acesta. Noi vom pleca în 27 noiembrie la Wiesbaden, iar în 29 vom reveni aici. Astfel voi împlini o dorință îndelungată a fratelui meu și a cumnatei mele și voi locui la ei două zile. Mi-am dorit-o și eu, și copiii! Mama trebuia să pornească în 24 spre Pymont. Multă lume locuiește la Nürnberg și merge doar pentru spectacol la Bayreuth. Mă bucur copilărește!

Bătrânul Brevner a fost cât se poate de amabil și ne-am amintit de vremurile de odinioară. Astăzi sosește unchiul Nicolas, mâine sau poimâine, Bibra. Avem parte și pentru inimă de multe aici, ceea ce este benefic. [...] Îți voi scrie ca într-un jurnal mai departe, căci voi afla multe lucruri interesante.

3. *Elisabeta: Segenhaus, 13 iulie 1889*

[ANR, Carol I, VD-503]

Segenhaus, duminică¹, 13 iulie/pr.

Badenweiler, 4/16 iulie 1889

Dragule bun! Mii de mulțumiri pentru scumpa ta scrisoare, care m-a bucurat și liniștit foarte mult. Între timp au fost tot felul de evenimente, boala îngrozitoare a lui Nando² – eu eram convinsă că este febră tifoidă –, apoi vizita fratelui și a cumnatei mele la Mezger, după ce ne-am hotărât cu toții pentru Domburg. Acum sunt de părere că Nando ar trebui să meargă degrabă la mare, iar tu nu ar trebui să te întorci singur în țară. Asta mi-ar fi peste puteri. Teama ar face imposibilă orice cură pentru mine. Mezger e ferm convins că printr-un masaj grijuliu ar putea reface intestinul tău, stimulând vindecarea, căci nu te hrănește acum deloc.

¹) Dată nesigură în original; 13 iulie 1889 a fost o zi de sâmbătă. ²) Principele moștenitor Ferdinand al României.

El are doar rugămintea să nu afle nimeni că venim la el, „Asta o fac *doar* pentru familia de Wied!“ zice el, „dar, în rest, nu îmi jertfesc odihna pentru nimeni pe lume!“

Domburg oferă multe *avantages*¹ în comparație cu mult mai gălăgiosul Scheveningen; în primul rând este cu mult mai ieftin, în al doilea rând are pădure și este ferit de vânt, unde pot zăbovi și firavii copii ai lui Wilhelm, care trebuie să se ferească de vânt și de nisipul umed. Pentru că este atât de ieftin, mi-am permis să îl invit pe Bungert, care ne va bucura pe toți cu cântecul lui, căci Nando adoră muzica – iar asta este singura cale, după cum m-am sfătuit cu Greciano, ca să-i fac o plăcere. Dacă te-ai hotărî să vii, atunci Wilhelm va procura o masă de biliard și va face excursii frumoase cu tine. Greceanu zise să-i lași pe miniștri să se certe între ei. Atât timp cât nu ești acolo, va trebui să rămână uniți, pentru ca, îndată ce revii, să declanșeze criza ministerială. Mie mi se pare foarte practic să-i lași să se mănânce între ei. Poate că judec greșit, dar așa mi se pare mie. [...] Nu, asta nu ar trebui să faci, să te întorci singur. Vezi, eu nu aș putea asta! – *Dans notre chaudière!*² – Lasă-i odată, îi va vindeca, după ce au fost atât de avizi de putere, pe când, dacă ești de față, cade totul asupra ta.

Miercuri plecăm la Kreuznach, la spectacolul Hutten–Sickingen³, iar mama ne însoțește, văzând că ne întoarcem în aceeași zi. Spectacolul are loc după-amiază, special pentru noi. Mama este atât de bine și are multă poftă de mâncare! Dumnezeu! Cât m-am speriat din cauza lui Nando! Până nu este complet sănătos, nu are voie să revină! I-am telegrafiat lui Leop. [Leopold] că am comandat camera și biletul pentru Nando la Bayreuth. Gândesc că asta îi va grăbi refacerea. Numai să nu recidiveze! Nu mă voi liniști până nu scapă complet de febră!

Te voi neliniști acum și cu scrisoarea mea, dar sănătatea ta îmi pare a fi primul factor în combinațiile politice din iarna viitoare. Hélène Bibesco mi-a trimis trei scrisori arzătoare, implorându-te să mergi la Mezger. Încerc să o ademenesc spre Domburg. Între ea, Hélène V. [Vacărescu] și Marie [de Wied] nu te-ai plictisi. Micuța Hélène farmecă pe toată lumea. Sunt cu adevărat încântați.

¹) În fr. în orig., cu plural german: avantaj. ²) În fr. în orig.: cazan de aburi, în sensul de loc înfierbântat. ³) Dramă muzicală compusă de August Bungert: *Hutten und Sickingen* (Berlin: Luckhardt, 1889).

Unchiul Nicolas, care este aici de alaltăieri, este cu totul vrăjit, iar el are un ochi ager pentru oameni. Lui îi displăcuse Zoë [Davila] peste măsură și nu întreprinsese nimic cu ea.

Savurăm cu toții că ne este atât de bine! De altfel, îți revii complet aici. Febra [mea], retrezită la Umkirch, dă semne că va dispărea totuși. Mai fac ceva febră și mă înnegurez doar după-amiaza, dar îmi trece la scurtă vreme.

Astăzi dimineată sosește [doamna] Văcărescu¹, iar după-amiază, Bibra. Familia Dungern este și ea aici, iar intimitatea micului cerc se lărgeste cu fiecare vechi chip care apare. Conversațiile noastre la masă sunt minunate, înviorând trupul și inima prin veselia lor anodină. Dar eu chiar aveam nevoie de asta! Cuget îndelung despre tot ceea ce îți scriu aici. Domburg este atât de uitat de lume, încât vom fi numai între noi, în timp ce în Scheveningen mișună diplomații. Inima mi-ar fi mult mai liniștită dacă te-aș ști vindecat de problemele intestinale, căci, într-adevăr, îmi sunt cu mult mai importante decât politica. Koch² este prea trecut ca să-l mai aprecieze cum se cuvine pe Mezger, după cum Mezger însuși își va atinge zenitul și va fi în curând depășit la asemenea muncă. Cine știe pentru ce va trebui să ne pregătim!

Închipuie-ți conversațiile noastre la masă în Domburg! Marie este atât de spirituală, Wilhelm – așa de vioi și călduros, copiii – o dulceață și atât de bine educați, încât nu deranjează niciodată. Wilh. nu a reușit, bineînțeles, să aibă nici o conversație profundă cu împăratul, pur și simplu nu l-a lăsat. Pare să facă asta cu toată lumea.

Tu ai fi încântat de Olanda, mai ales dacă poți să eviți vântul și să ieși la verdeață și să faci excursii. Cred că tu nu vei face baie, ci vei avea parte doar de masaj. [...] Pentru Nando nu există decât marea, dacă nu vrea să cadă pradă febrei și să ajungă steril³ asemenea nouă. Eu cred că fiecare întâmplare ne conduce înspre ceea ce va trebui să facem. Dacă nu ar fi durerile [...], eu aș renunța la cura mea cu totul. Dar, astfel, mi-e teamă. Dragule bun! Gândește-te și crede-o pe soția ta înțeleaptă. Gândește-te la turcul care s-a făcut bine de îndată ce ascultă de sfatul femeii sale. Și la piept îți

¹) Eufrosina Văcărescu, născută Fălcoianu, mama domnișoarei de onoare a reginei, Elena Văcărescu. ²) Medicul familiei princiare Hohenzollern-Sigmaringen. ³) Aici în sensul de a nu rămâne fără de copii.

va fi mult mai bine! Cu siguranța ar veni și Văcărescu¹ cu drag la Domburg, pentru a te delecta și pentru a-și vedea fiica. Pe scurt, am putea avea un cerc mic și deosebit de plăcut și am fi foarte mulțumiți.

Lasă-i [pe miniștri] să se lupte între ei, doar asta și-au dorit-o ei înșiși! Dar pentru noi evenimentele trebuie să ducă spre un anumit țel și tot ce ne apropie de acest țel este de preferat. Dacă ai citi scrisorile Hélénei Bibesco, nu te-ai putea împotrivi. Sunt atât de pline de iubire profundă și de căldură a inimii. Dragul meu bun se va gândi în liniște și va face ce este înțelept, numai să nu te întorci singur, asta nu aș putea accepta și aș pleca numaidecât de aici! Soția ta

4. *Elisabeta: Segenhaus, [16?] iulie 1889*

[ANR, Carol I, VD-504]

Segenhaus, marți

Dragule bun! Astăzi îți trimit mulțumirile mele pentru scrisoarea ta atât de bună, despre care Ännchen, înțeleaptă fiind, nu mi-a spus nimic ieri după-amiază, pentru ca să merg repede la culcare după o călătorie minunată cu luntrea pe Rin, care nu a obosit-o nici pe mama. Scrisoarea ta mă umple de bucurie, iar în timp ce o citeam zâmbeam către mine, atât de senină! Nu mă mai poate neliniști nici măcar faptul că a ars casa vecină, acum că mi s-a luat teama pentru sănătatea ta. Poate că este mai înțelept să rămâi la Badenweiler și să vii doar pentru scurt timp la Domburg. Leo mi-a zis că Badenweiler l-ar fi întremat cu totul. Văcărescu îți poate spune cum îmi revin cu fiecare ceas, eu cred că de la așa de multa bucurie! Dumnezeuule! Mă simt aici ca în sânul lui Avram!

În primele zile, Hélène [Văcărescu] și cu mine eram cuprinse de senzația că suferiserăm peste puteri, așa că abia acum începem să savurăm [starea de bine]. [...] Dacă vrei într-adevăr, l-am putea vedea pe marele medic Tarnier² la Domburg. Madame Văcărescu îl recomandă călduros, și nimeni nu ar afla că se va deplasa într-acolo.

¹) Ioan Văcărescu, diplomat. ²) Stéphane Tarnier (1827–1897), medic ginecolog și profesor la Universitatea din Paris.

Îmi este greu să mă încredințez încă o dată în mâinile unui medic, căci conștiința sterilității¹ îmi provoacă mai multă sficiune decât pe timpul când mai așteptam ceva.

Wilhelm face deja pregătiri pentru Domburg. Poate îl pot atrage într-acolo pe Leconte de Lisle², care nu părăsește Parisul în speranța că voi veni eu. Păcat că mama nu vrea deloc să vină! Unchiul Nicolas și Gustav vin și ei la Bayreuth. Mama se jertfește între timp la Pymont, iar eu vreau să o consolez apoi cu încă 2 sau 3 zile, astfel că noi am pleca în 5 august. Este greu să părăsesc din nou patria mea minunată, paradisiacă, la fel și toate chipurile dragi! Fiecare zi îmi oferă o nouă bucurie, o nouă revedere. Iar inima vindecă și restul corpului.

[Doamna] Vacaresco este profund mișcată de impresiile de aici și încântată de Wilhelm și Marie, de cercul oamenilor buni care îi înconjoară. Casa însorită! Ah, casa însorită! Și aici portul păcii! Iar acum mă învesolesc întreit, pentru că ție îți este cu adevărat mai bine! Dumnezeu meu! Uneori vine totul chiar deodată! Mulțumesc lui Dumnezeu că Nando este din nou bine. Mi-era o teamă îngrozitoare de febră tifoidă. A purtat asta în toată liniștea cu el, și pe deasupra s-a mai îmbolnăvit și de supărare. Șederea în casa părintească nu îi oferă nimic. Ar trebui să ascuți odată conversațiile de aici cu oamenii cu o educație fină, care îi educă pe acești copii, cu toții atât de străluciți! Mama are o doamnă deosebit de bine pregătită, care o educă gratuit pe Frida³.

Măine vom vizita Kreuznach. Amalie a Bavariei⁴ mi-a trimis în scris că se află acolo, iar eu am invitat-o la micul dejun la Ebernburg.

Dragule bun! Râd de bucurie! A ta, Elisabeta

¹) E vorba de neputința reginei Elisabeta de a mai avea alți copii. ²) Charles Leconte de Lisle (1818–1894), scriitor francez. ³) Contesa Frieda de Solms-Laubach (1875–1961). ⁴) Ducesa Amalie a Bavariei (1865–1912), numită Amélie.